

Analysis of Jeffrey Young's conditional schemas in the hero of the novel *Yomiyat Motlagheh* by Haifa Bitar

Nafiseh Delghandi, M.A in Arabic translation, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

Balaseem Mohseni Assistant Professor*¹, Department of Arabic Language and Literature, Dr. Ali Shariati Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Received:08-02-2024

Accepted: 11-08-2024

Introduction: The novel *Yomiyat Motlagheh* by Haifa Bitar is a post-modern novel written in the first person and is a criticism of the prevailing conditions in Arab countries and its traditional and patriarchal atmosphere. The author of the story tries to express his annoyance with this situation through the meaning of the text and the creation of the characters. This novel, which was written by Haifa Bitar, a Syrian doctor and writer who won the Abolqasem Shabi Award, actually reflects the complicated situation of a doctor whose wife is in love with him at first, but the love gradually fades and turns into hatred. Loving someone else makes him withdraw from his obligation in general and seek to divorce his wife, but it keeps him in a suspended state for about four years. In the meantime, the female character is attracted to another person, but she cannot marry him because she has not yet received a divorce stamp on her birth certificate. This caused her a scandal and made her family, who loved her in the past, abandon her. She is always struggling with problems, and this activates schemas in her. This novel depicts her suffering well. The female character writes her memoirs, and the name of the novel is derived from her diaries, in which she reveals her heartbreaks.

Methodology: In this research, which is a descriptive-analytical type, we will have a concrete view of the Arab world, especially the Syrian society, and look at its impact on the neurosis of the main character of the novel and the factors influencing the formation of schemas in him. Also, we will uncover each and every conditional schema in the main character of the novel and criticize and analyze them by citing examples. The neurotic character of the story gives us the possibility to look at the main character of the novel with a psychotic perspective and analyze Jeffrey Young's conditional schemas in him.

Results and discussion: The main character of the novel suffers from emotional inhibition, obedience, self-sacrifice, and stubborn standards. The schema of emotional inhibition forces his parents to be silent in the face of oppressive laws, not support him in emotional crisis situations, and have no empathy with him. This means the rule of silence instead of empathy and support, as well as a cold and unloving wife who has caused him resentment. There is an obedience schema due to the parents being overly strict on him. Their love becomes conditioned when he does not behave according to their wishes and when he engages in forbidden love and

¹- Corresponding Author Email: mohseni@um.ac.ir

gets divorced. Between them, there arises emotional divorce first. As he points out many times, he eats alone, his only happiness is his young child. His father first takes his eyes from him, and then puts a seal of silence on his mouth; silence reigns between them. Also, the pattern of self-sacrifice, self-sacrifice, and self-sacrifice also arises from the negligence, blame, and aggression of the ex-wife and her parents. Stubborn standards and extreme criticism come from the fact that she was constantly under the control and support of her parents in her life so that she would not make a mistake. She wants everything to be in order with an extreme vision. Hence, there is a significant correlation between the schema of sacrifice and obedience.

Conclusion: The results of this research indicate that the main character of the novel suffers from emotional inhibition, obedience, self-sacrifice, and stubborn standards among the types of conditional schemas. According to the origin of these schemas, the parents' lack of support for him in emotional and crisis situations leads to silence (emotional inhibition), conditioning parents' love (obedience), blaming of the parents, the ex-wife's aggression (sacrifice), and being under parental control (stubborn standards/extreme criticism). The novel *Yomiyat Motlagheh* is a post-modern novel written in the first person and depicts the memories of a divorced woman who has suffered a lot. The importance of this research is because the neurotic character of the story makes it possible to look at the main character of the novel with a psychological perspective and analyze the conditional schemas of Jeffrey Young in him. It is especially important in the Syrian society and for its impact on the neurosis of the main character of the novel and the effective factors in the formation of schemas in him. The novel also reveals each and every conditional schemas in the main character by mentioning examples and analyzing them. The results of this research indicate that the main character of the novel suffers from emotional inhibition, obedience, self-sacrifice, and stubborn standards among the types of conditional schemas. According to the origin of these schemas, the parents' lack of support for him in emotional and forced crisis situations leads to silence (emotional inhibition), conditioning parents' love (obedience), blaming parents and ex-wife's aggression (sacrifice) and being under parental control (stubborn standards and extreme criticism).

Keywords: Haifa Bitar, *Yomiyat Motlagheh*, Jeffrey Young, Conditional schema, Postmodernism.

References

- Abbas, F. (1996), *Psychoanalysis and al-Fruidiyyah trends*, Beirut: Dar al-Fikr al-Arabi.
- Arndts, A., & Jacob, G. (1401). **schema therapy techniques (mindset-based model)**. translator: Hamed Barabadi. fifth edition. Tehran: Esbar Publishing. (In Persian).
- Balawi, R. (1396), Forming the narrative structure in the poem "The Carob Stick" by the poet Habib Al-Samer, *Arabic Literature*, Sal Nahm, Shamara 1, pp. 111-93. DOI: <https://doi.org/10.22059/jalit.2017.202256.611431>. (In Arabic)
- Bitar, H. (Don Ta). **Divorced Diaries**. Lebanon: Arab House of Science Publishers . (In Arabic).

- Eyoa tadeh, J . (1390). **Literary criticism in the 20th century**. translator: Mahshid No Nahali. second edition. Tehran: Nilufar Publications. (In Persian).
- Fazl, S. (2002), **Methods of Contemporary Criticism and Terminology**, Cairo: Mirit Publishing and Information.
- Frei, M. (2013). **group cognitive therapy**. translators: Dr. Ali Sahibi et al. Tehran: Sayeh Sokhon Publications. (In Persian).
- Ganji, H. (2012). **General Psychology**. 57th edition. Tehran: Savalan Publishing. (In Persian).
- Ghiasi, M. T. (2012). **psychological criticism of literary text**. Tehran: Negah Publications. (In Persian).
- Heath, J. & Startup, H. (1401). **creative schema therapy methods (advances and innovation in clinical work)**. translators: Dr. Hamid Bahramizadeh and colleagues. Tehran: Danje Publications. (In Persian).
- Lodge, D., & et al. (1389). **Theories of the Novel (from Realism to Postmodernism)**. translator: Hossein Payandeh. second edition. Tehran: Nilofar Publications. (In Persian).
- Mama, D. Mohammad, B. and Mostafa, L. (2016), **Al-Sajjayat al-Marafi al-Ila-Tawsaniyyah Al-Mubakrah by Jeffrey Jung**, Rafuf Magazine (Informer of Algerian Manuscripts in Africa, Community of Adrar), No. 10, pp. 284-318.
- Qahari, Sh. (2016). **changing schemas**. Tehran: Rushd publishing. (In Persian).
- Safarina, M. (2017). **personality theories (master's degree in psychology)**. scientific editor: Dr. Ahmad Alipour. Tehran: Payam Noor University Press. (In Persian).
- Schwartz, Van. P. & Schultz, S. E. (BTA). **personality theories**. translator: Alipour Rajab Miandoab Tehran: Ravan. (In Persian).
- Shamisa, S. (1388). **literary criticism**. third edition of the second edition. Tehran: Mitra Publishing. (In Persian).
- Ward, G. (1389)۳. **Postmodernism**. translators: Qadir Fakhr Ranjbari and Abuzar Karmi. third edition. Tehran: Mahi Publications. (In Persian).
- Young, J. & Klosko, J. (2015). **Recreate Your Life (an application to end negative behaviors and extraordinary emotional recovery)**. translator: Sara Hosseini Attar. Mashhad: Shamsad Publishing. (In Persian).
- Young, J., Klosko, J., & Vishar, M. (2013). **schema therapy (a practical guide for clinical professionals)**. translators: Dr. Hassan Hamidpour and Zahra Indoz. Tehran: Arjmand Publications. (In Persian).

واکاوی طرحواره‌های شرطی جفری یانگ در قهرمان رمان «یومیات مطلقه» اثر هیفاء بیطار

نقیسه دلقندی، کارشناس ارشد مترجمی زبان عربی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران
بلاسم محسنی^{۱*}، استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱

چکیده

قالب طرحواره در حوزه‌ی رشد شناختی بر اساس واقعیت یا تجربه شکل می‌گیرد تا به افراد در تبیین تجربه‌ی خود کمک کند. ساختار طرحواره‌ها، در نخستین سال‌های زندگی انسان براساس تجربه‌ی فرد و اطرافیانش شکل می‌گیرد. بیطار در رمان «یومیات مطلقه»، بازخوردهای روانکاوانه‌ی شخصیت زن رمان خود را با دقتی شگرف به تصویر کشیده است. این نحوه‌ی پرداخت شخصیت، ضرورت انجام پژوهشی با رویکرد روانشناختی را تبیین می‌کند. پژوهش حاضر باتکیه بر شیوه‌ی تحلیل محتوا، بر آن است باتوجه به نظریه‌ی طرحواره‌ی درمانی جفری یانگ، از دلایل شکل‌گیری طرحواره‌های ناسازگار اولیه در وجود شخصیت زن این رمان پرده بردارد و راهبردهای برون‌رفت او از این طرحواره را بررسی کند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که: فقدان الگوهای کارآمد، بستری مناسب را برای پدیدآیی طرحواره‌های ناسازگار اولیه در روان شخصیت مذکور فراهم آورده است. درماندگی این شخصیت در برابر طرحواره‌های غیرشرطی محرومیت هیجانی، بدرفتاری و وابستگی، با خاستگاه‌هایی از قبیل عدم حمایت والدین در بحران عاطفی، پرخاشگری همسر سابق و تحت کنترل والدین بودن، موجب پناه‌بردن او به طرحواره‌های شرطی اطاعت گردیده و این شخصیت در نهایت برای رویارویی با طرحواره‌های غیرشرطی خویش، به سبک جبران افراطی روی آورده است.

کلیدواژه‌ها: جفری یانگ، طرحواره‌ی شرطی، هیفاء بیطار، یومیات مطلقه.

مقدمه

ادبیات و روانشناسی به دلیل برخورداری از رابطه‌ای دوسویه، از دیرباز مورد توجه ناقدان بوده است؛ دستاورد تلاقی آنها نقد روانکاونه نام دارد که از رهگذر آن می‌توان به شناخت بهتر اختلالات تیپ‌های شخصیتی نائل آمد؛ زیرا خلق اثر به‌نوعی برون‌ریزی اندیشه‌ها، آزردها، احساسات، اعتقادات و آرمان‌ها است. «اهمیت نقد روانکاوانه از آنجا نشأت می‌گیرد که فروید به عنوان مؤسس آن، ضمیر ناخودآگاه را به عنوان بخش ناهوشیار شخصیت انسان می‌داند که در رفتار، نوآوری و آثار هنری جلوه می‌یابد» (فضل، ۲۰۰۲: ۶۶ و ۶۷).

اهمیت غور در نقد روانکاوانه از آن جهت است که به درک بهتر اثر کمک شایانی می‌نماید. زیگموند فروید، روانپزشک سوئیسی، نخستین کسی بود که به نقد روانکاوانه‌ی اثر روی آورد و به نقد روانکاوانه‌ی اثر هذیان و رؤیاها در گرادپوا^۲ اثر یسنس همت گمارد. «نقد روانشناسانه گرایش‌های مختلفی دارد؛ مثلاً گاهی به مطالعه‌ی آفریننده‌ی اثر هنری می‌پردازد؛ گاهی به مطالعه‌ی خود اثر توجه دارد؛ گاهی تأثیر ادبی بر خواننده را در نظر دارد و گاهی نیز از چگونگی آفرینش اثر ادبی بحث می‌کند. بدیهی است که آنچه در ادبیات از همه مهم‌تر است، مطالعه‌ی خود اثر - از هر دیدگاهی که باشد - است» (شمیسا، ۱۳۸۸: ۲۵۲). «در حال حاضر یکی از انواع نقد ادبی، نقد روان‌شناسانه است. این نوع نقد ناظر بر احوال درونی شاعر یا نویسنده و تأثیر اثر ادبی بر روان مخاطب است. نقد روانکاوانه از دیرباز در لابه‌لای [سایر حوزه‌های] نقدهای ادبی مورد توجه نقادان بوده است. امروزه مراد از نقد روانشناسانه، نقدی است که بر مبنای روانشناسی جدید - از فروید به بعد - درباره‌ی آثار پیشرو ادبی بهترین تفاسیر را ارائه داده است» (همان: ۲۵۱). در باب تأثیر نظریه‌های نوپای روانشناسی بر ادبیات نیز نکات مهمی وجود دارد؛ از آن جمله اینکه «نقد روانشناسانه با پرداختن به ناخودآگاه شخصی و جمعی به نقد ادبی غنای خاصی بخشیده است» (همان). در مورد تلاقی عالم خیال و رؤیاپردازی نیز برخی از دانشمندان قائل به دیدگاه‌های مهمی هستند از آن جمله باشلار^۳ که می‌گوید: «تحلیل دنیای خیال، چنانچه نخواهیم که در خلأ سرگردان بماند، با روانکاوی تلاقی می‌کند» (ایوتادیه، ۱۳۹۰: ۱۵۵). بلمن نوئل^۴ نیز درباره‌ی وجود ضمیر ناخودآگاه در انسان می‌گوید: «ضمیر ناخودآگاه، پنداری است که همه دارند. اهمیت نقد روانشناختی در مشاهده‌ی چگونگی تبدیل این پندار به متن، و تبدیل آن به موضوع هنر و چگونگی کانونی‌شدن تأثرات عاطفی و زیبایی شناختی است» (غیاثی، ۱۳۸۲: ۱۸۷).

در رمان «یومیات مطلقه» اثر هیفاء بیطار، زندگی زن مطلقه‌ی سوری با زاویه‌ی دید اول شخص روایت شده است. زندگی مشترک راوی با همسرش به نقطه‌ی پایان رسیده و مدت چهار

سال در حالت تعلیق است. پس از کنار آمدن راوی با غم جدایی همسر و گشوده شدن دری از عشق به رویش، با درخواست بازگشت از جانب همسر سابقش مواجه می‌شود؛ این درخواست او را در گرداب تردیدی عمیق بین قربانی کردن خود برای ضمانت آینده‌ی دختر خردسالش یا ازدواج مجدد با مردی که دوستش دارد، گرفتار می‌کند. شخصیت اصلی داستان هیچ اسمی ندارد؛ در واقع تمام اشخاص این داستان بجز دخترک «لُمی»، که در اواخر کتاب نامش فاش می‌شود، بدون اسم هستند و با نام‌هایی چون «بابا»، «مامان»، «همسر» و غیره شناخته می‌شوند. محور رمان واگویه‌های داخلی راوی از طریق «فلاش بک» و مرور داستان ازدواج خود و علت طلاقش است. دلیل انتخاب این رمان وجود نقاط مشترک میان طرحواره‌های جفری یانگ^۵ و موضوع رمان یاد شده است، نگارندگان پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به سؤالات زیر هستند:

- ۱- شخصیت اصلی رمان «یومیات مطلقه»، از کدامیک از طرحواره‌های شرطی رنج می‌برد؟
- ۲- عوامل مؤثر در شکل‌گیری این طرحواره‌ها در شخصیت اصلی رمان کدام است؟
- ۳- خاستگاه این طرحواره‌ها چیست؟

پیشینه‌ی پژوهش

در ارتباط با نظریه‌ی «طرحواره‌ی درمانی جفری یانگ» پژوهش‌های اندکی در حوزه‌ی ادبیات عربی صورت گرفته است؛ از جمله:

فاطمه خسروی در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی طرحواره‌های فعال در قهرمان داستان موسم الهجرة إلى الشمال» (دانشگاه فردوسی مشهد: ۱۴۰۰)، پس از بررسی شواهد مثال مرتبط با موضوع، به این نتیجه رسیده است که طرحواره‌های موجود در قهرمان این رمان، ره‌اشدگی، بازداری هیجانی، بی‌اعتمادی، طرد اجتماعی، نقص و شرم، معیارهای سرسختانه و شکست می‌باشند.

در مقاله‌ی «نقد روانکاوانه‌ی شخصیت «وهاب» در رمان «خانه‌ی ادیسی‌ها» بر اساس طرحواره‌های ناسازگار اولیه با تکیه بر رویکرد جفری یانگ» از سعیده صمیمی و همکاران (پژوهش‌های ادبی، ش ۷۵: ۱۴۰۱)، نویسندگان مقاله به این نتیجه رسیده‌اند که بی‌مهری‌های مادر وهاب از کودکی نسبت به او، باعث عدم ارضای نیاز وهاب به امنیت، ثبات و پذیرش شده است.

محمدنبی احمدی و چیمین محمدی بایتمیر در مقاله‌ی خود با عنوان «تحلیل روان‌شناسانه‌ی شخصیت میلاد در رمان «خبز علی طاولة الخال میلاد» بر اساس نظریه‌ی طرحواره‌ی درمانی

جفری یانگ»، (مجلة الجمعية الايرانية للغة العربية وآدابها، العدد ۶۹: ۱۴۰۲) به این جمع‌بندی رسیده‌اند که میلاد دچار طرح‌واره‌ی محرومیت هیجانی و نقص می‌باشد و خاستگاه ظهور این طرح‌واره‌ها، برآورده‌نشدن نیازهای «میلاد» به محبت، پذیرش و تربیت باثبات است. در ارتباط با رمان «یومیات مطلقه» نیز پژوهش‌های متعددی نگاشته شده است، از آن جمله: شهریار نیازی و همکاران در مقاله‌ی «بازتاب رنج‌های زن عرب در رمان‌های هیفاء بیطار»، (زن در فرهنگ و هنر، شماره ۲: ۱۳۹۰)، به این نتیجه رسیده‌اند که تنهایی زنان عرب ریشه در اجتماع مردسالار دارد؛ بنابراین میل به جلب توجه و تجلی احساساتشان رخ می‌نماید. محمد رضا شیرخانی و زهرا مرتضایی در مقاله‌ی «سیمای زن در رمان روزنگارهای یک مطلقه و عادت می‌کنیم با رویکرد نقد ادبی فمینیستی»، (همایش ملی نظریه و نقد ادبی در ایران: ۱۳۹۴)، پس از بررسی شواهد مثال به این نتیجه رسیده‌اند که شخصیت‌های زن هر دو داستان کنشگر و تحصیل‌کرده بوده و علی‌رغم مشکلات فراوان، هرگز تسلیم نشده‌اند. در مقاله‌ی «خوانش ساختارشکنی تقابل‌های دو گانه در رمان یومیات مطلقه (بر اساس دیدگاه‌های هلن سیکسو)» از حامد صدقی و همکاران، (لسان مبین، شماره ۲۴: ۱۳۹۵) نتایج پژوهش بیانگر آن است که بر مبنای تئوری‌های سیکسو، بیطار با ارائه‌ی مفاهیمی چون مرکزیت زنان در زندگی و واژگون‌سازی معیارهای جامعه، از زن منزوی، زنی کنشگر ساخته است. پژوهش پیش‌رو از آن جهت که در حوزه‌ی نقد روانکاوانه به بررسی طرح‌واره‌های شرطی موجود در رمان «یومیات مطلقه» اثر هیفاء بیطار می‌پردازد، از پژوهش‌های پیشین متمایز می‌گردد؛ زیرا تاکنون هیچ اثری در باب بررسی طرح‌واره‌های شرطی در آثار هیفاء بیطار صورت نگرفته است.

مبانی نظری پژوهش

پیش از واکاوی طرح‌واره‌های جفری یانگ در قهرمان رمان «یومیات مطلقه»، ضروری است واژه‌ی شخصیت تعریف گردد و سپس به حوزه‌ی طرح‌واره‌ها پرداخته شود؛ چرا که شخصیت باعث ظهور طرح‌واره‌ها می‌شود و وجود اختلالات شخصیتی، مَهر تاییدی بر وجود طرح‌واره‌ها در شخص است.

شخصیت و چگونگی شکل‌گیری آن

شخصیت یکی از مباحث مهم و عمده در علم روانشناسی می‌باشد. شخصیت است که به کنش‌ها و واکنش‌های انسان جلوه‌ای خاص می‌بخشد و آن را منحصر به فرد می‌سازد. «شخصیت از واژه‌ی لاتین «persona» گرفته شده و به نقابی اشاره دارد که هنرپیشه‌ها در نمایش استفاده می‌کردند» (گنجی، ۱۳۹۱: ۲۲۶). «شخصیت عنصر اساسی داستان‌نویس برای آشکار ساختن نیروهای محرک واقعیت پیرامون انسان به‌شمار می‌رود» (بلاوی، ۱۳۹۶: ۱۰۵). «شخصیت، جنبه‌ی قابل رؤیت منش فرد و تأثیرگذار بر دیگران است» (صفاری‌نیا، ۱۳۹۷: ۲). آلپورت^۷، در این باره می‌گوید: «شخصیت، یک سازمان پویا در فرد بوده و دارای سیستم‌های روانی - فیزیکی است که تفکر مشخصه‌ای را تعیین می‌کند. بنابراین هر فرد، منحصر به فرد است. او برای حمایت از این ویژگی، وراثت و محیط را در شکل‌گیری شخصیت مؤثر می‌داند» (شولتز و شولتز، بی‌تا: ۳۴۴). «منظور از محیط، محیط اجتماعی فرد در اولین سال‌های زندگی، یعنی خانواده، مدرسه، و اشخاصی که با او ارتباط داشته‌اند، است» (گنجی، ۱۳۹۱: ۲۲۶). تمامی عوامل ذکر شده در پیدایش طرحواره‌ها نقشی اساسی دارند.

«رایش معتقد است شخصیت از سه لایه‌ی رویین، انتقالی و هسته‌ای که هسته‌ی زیستی شخصیت را تشکیل می‌دهد، تکوین یافته است. او معتقد است [که] لایه‌ی رویین، همان لایه‌ی دروغین یا نقاب است و چهره‌ی حقیقی انسان زیر این نقاب، پنهان شده است و لایه‌ی انتقالی، همان طبقه‌ی فردی و امیال لجام گسیخته و ناخودآگاه انحراف‌آمیز هستند. لایه‌ی هسته‌ای از انگیزه‌های اجتماعی - طبیعی نشأت گرفته که بر سرشت طبیعی فرد دلالت دارد؛ محلی که به امیال انسان، سرشتی انسان‌گونه می‌بخشد» (عباس، ۱۹۹۶: ۱۳۱). تمام رفتارهای انسان، اندیشه‌ها، آرمان‌ها، سبک برخورد، درک محیط و تعامل‌های بین فردی او، زیربنایی به نام شخصیت دارد.

طرحواره و انواع آن

کلمه‌ی طرحواره در حوزه‌های پژوهشی مختلفی کاربرد دارد. طرحواره به‌طور کلی، به‌عنوان ساختار، قالب یا چارچوب تعریف می‌شود. «در فلسفه‌ی قدیم یونان، منطقیون رواقی، مخصوصاً فروسیپوس، اصول منطق را در قالب «طرحواره‌ی استنباط» مطرح کردند. طرحواره در نظام فلسفی کانت^۸، «دریافت نقطه‌ی اشتراک تمام عناصر یک مجموعه» است. این واژه همچنین در نظریه‌ی ریاضی مجموعه‌ها، هندسه‌ی جبری، آموزش، تحلیل ادبی و برنامه‌ریزی کامپیوتری نیز کاربرد

دارد» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۹/۱). مقصود از طرحواره‌ها در این پژوهش، طرحواره‌های درمانی هستند که با درمان شناختی رابطه‌ی مستقیمی دارند. نخستین بار ارون بک^۹ یکی از صاحب‌نظران این حوزه، از واژه‌ی طرحواره در نوشته‌هایش استفاده کرد. نظریه‌ی وی درباره‌ی افسردگی چهار مؤلفه دارد که همگی شناختی هستند؛ این چهار مؤلفه عبارتند از: افکار خود‌آیند، طرحواره‌ها، خطاهای منطقی و مثلث شناختی. طرحواره‌ها، ساختارهای نسبتاً با ثبات سازمان‌شناختی فرد بوده و به‌عنوان «انتخابگر»، «قالب» یا «طرح» عمل می‌کنند. ممکن است برای خلاصه‌سازی تجارب فرد از جهان و همچنین تواناسازی او برای سازماندهی رفتار به کار برده شوند (فری، ۱۳۹۳: ۴۳-۴۴). نام دیگر طرحواره، تله است؛ «الگوی تله‌ی زندگی، از کودکی آغاز و تأثیرات آن در تمام طول روز منعکس می‌شود. سرانجام، آن تله‌ی زندگی، بخشی از هویت آنها می‌شود» (یانگ و کلسکو، ۱۳۹۵: ۲۳)؛ در واقع این تله‌های زندگی هستند که موجب بروز احساسات قدرتمندی همچون خشم، ناراحتی و اضطراب در انسان می‌شوند (همان: ۲۴). طرحواره‌ها به دو دسته‌ی کلی طرحواره‌های غیرشرطی (ناسازگار اولیه) و طرحواره‌های شرطی (ثانویه) تقسیم می‌شوند؛ «طرحواره‌های ناسازگار اولیه، الگوهای هیجانی و شناختی خود-آسیب‌رسانی هستند که در ابتدای رشد در ذهن شکل گرفته‌اند و در سیر زندگی تکرار می‌شوند. این طرحواره‌ها شامل طرحواره‌های رهاشدگی، بی‌ثباتی، بدرفتاری، محرومیت هیجانی، نقص، وابستگی، خود تحول نیافته، شکست، منفی‌گرایی، تنبیه، بزرگ‌منشی و خویش‌ن‌داری ناکافی می‌باشند» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۰/۱-۴۷). «طرحواره‌هایی که بعداً در سیر تحول شکل می‌گیرند، «طرحواره‌های شرطی یا ثانویه» هستند. طرحواره‌های غیرشرطی، هیچ راه‌گیزی برای فرد باقی نمی‌گذارند؛ یعنی فرد هرکاری انجام دهد، نتیجه یکی است؛ اما طرحواره‌های شرطی، روزنه‌ی امیدی برای فرد ایجاد می‌کنند، به‌طوری‌که فرد پیش‌خود خیال می‌کند که توانایی تغییر نتیجه را دارد. برای مثال، اگر هیجان‌ها را بازداری کند، می‌تواند به طور موقت از نتایج منفی جلوگیری کند» (قهاری، ۱۳۹۶: ۳۲-۳۳). باید خاطر نشان ساخت که طرحواره‌ها با اختلالات شخصیتی رابطه‌ی علت و معلولی دارند و کمتر پیش می‌آید که فردی دارای طرحواره باشد ولیکن فاقد اختلالات شخصیتی نیز باشد.

طرحواره‌ی درمانی از دیدگاه جفری یانگ

طرحواره‌ی درمانی ابداع‌شده توسط یانگ، ریشه در رفتار درمان شناختی^{۱۰} دارد. «این طرحواره‌ها بر اثر تجربه‌های دردناک نوجوانی شکل می‌گیرند و هسته‌ی مرکزی مشکلات شناختی او را تشکیل

می‌دهند» (ماما و همکاران، ۲۰۱۶: ۲۹۸). این رویکرد از زمان ارائه تاکنون توجهات زیادی را به خود معطوف کرده‌است.

«یانگ در ابتدا طرحواره‌ی درمانی را برای بیمارانی ابداع کرد که پاسخ خوبی به (CBT) کلاسیک نمی‌دهند. این بیماران غالباً گستره‌ای از علائم را تجربه می‌کنند و الگوهای روابط بین فردی پیچیده‌ی متغیر یا ثابتی را نشان می‌دهند. همچنین معمولاً ملاک‌های یک یا چند اختلال شخصیتی را دارند» (آرتز و جیکوب، ۱۴۰۱: ۱۳).

عده‌ای بر این باورند که فرد از وجود طرحواره‌ها در شخصیت خود آگاه است؛ حال آنکه چنین چیزی ممکن نیست و تنها به کمک یک طرحواره‌ی درمانگر می‌توان از وجود آنها آگاه و به درمان نایل آمد. افرادی که خود با استعانت از کتاب‌های خودیاری اقدام به درمان می‌کنند، در این مسیر شکست می‌خورند. رمان «یومیات مطلقه» اثر هیفاء بیطار جزء رمان‌های پسامدرن است. «رولان بارت^{۱۱} یکی از شخصیت‌هایی است که به شکل‌گیری دیدگاه پست مدرن «تألیف» کمک کرد» (وارد، ۱۳۸۹: ۲۱۳). «او معتقد است که گویی معنا همیشه در انتهاست؛ یعنی صدای شخص یگانه‌ای است، مؤلف، که راز دلش را به ما می‌گوید» (همان). وی در بخش دیگری آورده است: «یکپارچگی متن نه در منشأ، بلکه در مقصد آن نهفته است، متن صرفاً توده‌ای تصادفی از نشانه‌هاست تا این که خواننده آنها را به شکلی منسجم به هم پیوند دهد» (همان: ۲۱۵). «در رمان پسامدرن، نه فقط مسأله‌سازی‌های زبان به موضوع داستان تبدیل می‌گردند، بلکه خود داستان‌گویی مبحثی در خور توجه است. نویسندگان جدید به این نتیجه رسیدند که لازم است درباره‌ی داستان-گویی سخن بگویند؛ زیرا در این برهه اساساً امکان نوشتن داستان مورد تردید قرار گرفته بود. بدین سان، داستان به فرا داستان تبدیل شد؛ یعنی داستانی درباره‌ی داستان نویسی» (لاج و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۶-۲۱۵). رمان «یومیات مطلقه» نیز از جمله داستان‌هایی است که روایت‌گری به عنوان یکی از مضامین مهم آن، مورد توجه نویسنده بوده است.

طرحواره‌ی بازداری هیجانی

یکی از طرحواره‌های شرطی مؤثر در نقد روانکاوانه‌ی یانگ، طرحواره‌ی بازداری هیجانی است؛ طرحواره‌ای که آشنایی با آن می‌تواند به افراد ناتوان در بروز عواطف، کمک کند. منظور از طرحواره‌ی بازداری هیجانی آن است که فرد از بروز احساسات، هیجان‌ها و عواطف خود عاجز است. «از نظر بیماران مبتلا به این طرحواره، ابراز هیجان‌ها کاری احمقانه و نشانه‌ی ضعف است» (هیث و استارتاپ، ۱۴۰۱: ۶۰). «حوزه‌هایی که بازداری در مورد آن‌ها اعمال می‌شود، عبارتند از: الف) بازداری از بروز خشم و پرخاشگری.

ب) بازداری از بیان تکانه‌های مثبت (خوشحالی، محبت، برانگیختگی جنسی و بازی).

ج) بازداری از بیان آسیب‌پذیری یا بیان صریح احساسات و نیازهای شخصی.

د) تأکید افراطی بر عقلانیت و نادیده‌گرفتن هیجان‌ها» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱/۱)؛ حال این مسأله به دلایل متعدد از جمله سرکوب احساسات و کمبود عاطفه اتفاق می‌افتد. موارد یاد شده در صورتی که در شخصیت افراد ظهور نمایند، نیازمند درمان بوده که این امر با واکاوی گذشته‌ی افراد و ارائه‌ی راهکارهای مناسب با هر وضعیت قابل جبران هستند.

طرحواره‌ی خود قربانگری (ایثار)

طرحواره‌ی خود قربانگری و ایثار در نگاه اول امری مثبت پنداشته می‌شود؛ حال آنکه مقصود از آن وضعیت، شکل افراطی گونه‌ی آن است که فرد راه افراط را در پیش می‌گیرد؛ تا آنجا که نیازهای خود را نادیده‌گرفته و خود را قربانی اطرافیان می‌کند. «تلاش برای برآورده کردن تمامی نیازهای دیگران، ویژگی محوری بیماران است که طرحواره‌ی خودقربانگری دارند» (هیث و استارتاپ، ۱۴۰۱: ۵۹). رایج‌ترین دلایل انجام این کار عبارتند از: جلوگیری از آسیب‌رساندن به دیگران و جلوگیری از احساس گناه ناشی از خودخواهی. این امر اغلب از حساسیت بیش از حد نسبت به رنج دیگران ناشی می‌شود. چنین طرحواره‌ای منجر به احساس عدم ارضای نیازهای فرد ایثارگر می‌گردد و همچنین باعث رنجش افرادی می‌شود که او از آن‌ها نگهداری می‌کند (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۰/۱)؛ چرا که همواره برای رفع نیازهای دیگران می‌کوشند، حتی اگر به قیمت ارضاء نشدن خواسته‌هایشان تمام شود.

طرحواره‌ی انتقادگری افراطی

یکی از طرحواره‌های شرطی پرکاربرد از نگرگاه یانگ، طرحواره‌ی انتقادگری افراطی است که در آن فرد در تمام زمینه‌ها و از همه‌ی افراد به صراحت انتقاد می‌کند. افراد مبتلا به این طرحواره، رفتارها را زیر سؤال برده و پیوسته انتقاد می‌کنند. «ویژگی عمده‌ی معیارهای سخت‌گیرانه، تمرکز افراطی روی موفقیت و دستیابی به استانداردهای بسیار بالا است» (هیث و استارتاپ، ۱۴۰۱: ۶۱). «این طرحواره به طور معمول در خانواده‌هایی به وجود می‌آید که تحت فشار هستند، نسبت به خودشان و دیگران بیش از حد عیب‌جویی می‌کنند و توقع دارند کارها با کیفیت عالی انجام شوند. این طرحواره اغلب منجر به نقص‌های جدی در احساس ارزشمندی، پیشرفت یا روابط رضایتمدانه می‌شود و معمولاً به شکل‌های زیر بروز می‌کند: بی‌نقص‌گرایی، توجه غیر معمول به جزئیات یا ارزیابی کمتر از حد عملکرد خود در مقایسه با عملکرد دیگران» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱/۱)، «قوانین غیرقابل انعطاف و بایدها در بسیاری از حوزه‌های زندگی، معیارهای غیر واقع‌بینانه‌ی اخلاقی، فرهنگی و مذهبی، دغدغه‌ی زمان و کارآمدی به منظور انجام کار بیشتر» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱/۱)، و این عیب‌جویی افراطی از آنها شخصیتی غیرقابل تحمل می‌سازد؛ زیرا به شدت ایده‌آل‌گرا بوده؛ معیارهای سرسختانه داشته و توقع مطلوب تمام را دارند.

طرحواره‌ی فرمان‌پذیری

افراد مبتلا به این عارضه، به بردگانی شبیه هستند که فرامین اربابان خویش را بی‌کم و کاست انجام می‌دهند. این اشخاص به‌طور کامل مطیع اوامر دیگران هستند. «بیماران دارای این طرحواره خود را تحت سلطه‌ی دیگران قرار می‌دهند و خود را ملزم به رعایت اوامر آنها می‌دانند» (هیث و استارتاپ، ۱۳۹۳: ۵۹). «از نظر اینگونه افراد، قرارداد خود در اولویت، دیگران را آزرده‌خاطر خواهد ساخت و در صورت نافرمانی، طرد خواهند شد» (یانگ و کلوسکو، ۱۴۰۱: ۵۲). «این طرحواره خود را به دو گونه‌ی اطاعت از نیازها (واپس‌زنی تمایلات، تصمیمات و ترجیحات شخصی) و اطاعت از هیجان‌ها (واپس‌زنی هیجان‌ات شخصی به ویژه خشم) نشان می‌دهد» (یانگ و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱/۱). این طرحواره از آن جهت که فرد وقت و نیروی خویش را صرف انجام کارهای دیگران می‌کند و جلب رضایت آنها غایت او به‌شمار می‌رود، با طرحواره‌ی ایثار همپوشی دارد.

تحلیل داده‌ها

پژوهش حاضر به بررسی طرحواره‌های شرطی جفری یانگ در رمان یومیات مطلقه هیفاء بیطار می‌پردازد. از طرحواره‌هایی که قهرمان این رمان از آن‌ها رنج می‌برد، طرحواره‌ی بازداری هیجانی، طرحواره‌ی خود قربانگری (ایثار)، طرحواره‌ی انتقادگری افراطی و طرحواره‌ی فرمان‌پذیری می‌باشد. در این قسمت با ذکر شاهد مثال، به بررسی هر یک از این طرحواره‌ها پرداخته خواهد شد.

طرحواره‌ی بازداری هیجانی

در چند قسمت از رمان «یومیات مطلقه»، طرحواره‌ی بازداری هیجانی در شخصیت اصلی رمان بروز می‌نماید، از جمله اینکه کتمان تکانه‌های خشم باعث بروز کینه برای سالیان بسیار در وی می‌شود، ولی مقاومت می‌نماید که خشم خود را بروز ندهد و با تظاهر به مقاومتی سرسختانه تلاش می‌کند آتش خشم را فرونشاند؛ اما جنبه‌ی افراط‌گونه به خود می‌گیرد: «لَقَدْ خَبَرْتُ غَلِيَانَ الْحَقْدِ، لَكِنِّي قَاوِمْتُ بِقَسْوَةٍ أَنْ أَتَحَوَّلَ لِمُسْتَوْدَعٍ لَهُ، رَفَضْتُ عُبُودِيَّتَهُ»^{۱۲} (بیطار، لاتا: ۳۸). در این طرحواره، شخصیت زن رمان احساس می‌کند با وی بد رفتاری شده است، لذا به شدت آسیب‌پذیر گشته و در پی آن از همسرش به سبب اهمال در رابطه‌ی عاطفی (عدم طلاق دادن او و عدم ادامه‌ی زندگی با وی) رنجیده‌خاطر می‌گردد، بنابراین در ظاهر مطیع، اما در درون بسیار کینه‌توز است. عدم بروز خشم و کینه، شکنندگی او و نیز حساسیت پوستی غیرقابل وصفی را به دنبال دارد که مسأله‌ای روان-تنی و نشأت‌گرفته از سرکوب احساسات اوست: «وَمَرَّ عِيدُ مِيلَادٍ بِغُصَّةٍ لَمْ أَعْرِفْ أَقْسَى مِنْهَا فِي حَيَاتِي، كُنْتُ مُنْكَسِرَةَ النَّفْسِ، وَأَخَذْتُ بَشَرَّةَ وَجْهِي تَحْتَنِي وَتَمْتَلِيءُ حَسَاسِيَّةً غَرِيْبَةً، نَقَطُ حَمْرَاءَ صَغِيرَةً، وَعَرَفْتُ أَنَّ سَبَبَ هَذِهِ النَّقْطِ نَفْسِي»^{۱۳} (همان: ۳۷). متن فوق گویای بازداری هیجانی از سوی شخصیت زن رمان است؛ زیرا در شب کریسمس، با انزوا و عدم ابراز شادی خویش در این مقطع زمانی مهم احساس عجز می‌کند. در جای دیگری از رمان که بیانگر علاقه‌ی راهنمای تور به شخصیت زن داستان در دوران سفر به قاهره است، راهنمای تور با بذله‌گویی در پی برقراری ارتباط با شخصیت زن داستان است. از این‌رو، وقتی تاجر مصری متوجه می‌شود او اهل سوریه است، در بلندگو اعلام می‌کند که مردم مصر علاقه‌ی وافری به اهل سوریه دارند و هر کسی می‌تواند درخواست‌های خود را اعلام دارد؛ پاسخی نمی‌شنود. زن شخصیت رمان با ترجیح تنهایی، از بیان صریح این خواسته و همین‌طور رنجش خود، خودداری ورزیده و به صورت خنثی، به صورت «نه، خیلی ممنون» واکنش نشان می‌دهد:

«وَكُنْتُ مُسْتَعْرِقَةً بِأَسْلُوبِ الزَّيْنِيِّ بَرَكَاتٍ حِينَ سَمِعْتُهُ يُخَاطِبُنِي فَجَاءَهُ وَيَسْأَلُ:
- الْآنَسَةُ مُسْتَعْرِقَةٌ فِي الْقِرَاءَةِ، أَلَا تُرِيدُ أَنْ تُشْرِفَنِي بِخِدْمَةِ أَقْدَمِهَا لَهَا؟ وَنَظَرَتْ إِلَيْهِ بِرُودٍ،
وَوَدِدْتُ لَوْ أَقُولُ لَهُ: أَرْجُوكَ أَنْ تَرْكِنِي وَشَانِي وَلَكِنِّي أَجِبْتُهُ: لَا شُكْرًا»^{۱۴} (همان: ۴۴)

در متن فوق، مخاطب انتظار برخورد محترمانه‌تری از شخصیت زن رمان در برابر سخن تاجر مصری که صمیمانه ابراز محبت خویش را به مردم سوریه بیان می‌کند، دارد؛ اما او به یک تشکر بی روح اکتفا می‌کند. یا آنجا که تاجر مصری بیان می‌دارد که او زن با تجربه‌ای است، شادی خود را ابراز نکرده و از بیان تکانه‌های مثبت هیجان خود امتناع می‌ورزد: «وَفَجَاءَهُ إِنْتَفَاضٌ وَهُوَ يَقُولُ لِي وَكَأَنَّهُ إِكْتِشَفَ شَيْئًا هَامًا: - فِي عَيْنِيكَ تَجْرِبَةٌ... أَجَلُ هَذِهِ الْكَلِمَةِ الَّتِي أُفْتَسِحُ عَنْهَا... وَأَعْجَبَنِي التَّعْبِيرُ، وَلَكِنِّي تَظَاهَرْتُ أَنِّي لَا أَهْتَمُّ لِتَعْلِيْقِهِ»^{۱۵} (همان: ۴۶). در متن فوق، شخصیت زن رمان به جای آنکه از رفتار تاجر برای افزایش اعتماد به نفس خود سود جوید، با بی تفاوتی هر چه تمام از کنار این موضوع می‌گذرد. در جایی دیگر از رمان نیز فرزند شخصیت اصلی رمان یعنی «لمی» درباره‌ی انگشتر از مادرش می‌پرسد، مادر به دروغ روی می‌آورد:

«تَسْأَلُنِي لِمِي فَجَاءَهُ، أَيْنَ خَاتَمُكَ يَا مَامَا؟

أَضْحَكُ: - مَاذَا لَوْ أَجَبْتُهَا أَنِّي بَعْتُهُ. لَكِنِّي أَقُولُ: لَقَدْ ضَاعَ يَا لِمِي»^{۱۶} (همان: ۹۱)

در شاهد مثال یادشده، مادر احساسات خود را سرکوب کرده و فروختن انگشتر را کتمان می‌کند. وی از ترس اینکه مبادا دخترش از شنیدن قضیه‌ی فروش انگشتر، رنجیده‌خاطر شود، به دروغ به او می‌گوید که انگشتر را گم کرده است.

طرحواره‌ی خود قربانگری (ایثار)

در رمان «یومیات مطلقه» شخصیت اصلی رمان به منظور آگاه‌ساختن دیگران، دست به خود افشاگری می‌زند و خود را قربانی می‌نماید؛ هرچند که این قضیه به شهرتش به عنوان یک پزشک خدشه وارد می‌نماید: «وَأَنَا سَعِيدَةٌ أَنِّي سَأَكُونُ جِسْرًا سَيَعْبُرُ فَوْقَهُ كَثِيرُونَ، وَسَأُحَرِّضُ بِاعْتِرَافَاتِي الْجَرِيئَةِ...»^{۱۷} (بیطار، لاتا: ۸). عبارت فوق، بیانگر اوج وجود طرحواره‌ی خود قربانگری در شخصیت زن رمان است؛ زیرا وی از اینکه پلی برای عبور دیگران و رساندن آنان به خواسته‌هایشان باشد، احساس خوشبختی می‌کند؛ حال آنکه چنین رفتاری از سوی وی توقع بیش از اندازه‌ی دیگران را فراهم می‌کند و در پی آن به تدریج از خود ابزاری برای محقق‌ساختن خواسته‌های نابجای دیگران می‌سازد. یا جایی که می‌گوید: «وَأَنَا سَأَقِفُ بِكُلِّ ثِقَةٍ وَشَجَاعَةٍ لِأَكْشِفَ النَّقَابَ وَأَقُولُ كُلَّ مَا لَا يَجِبُ أَنْ يُقَالَ وَهَذِهِ أَكْثَرُ مَرَّةٍ أَحْسَسُ أَنِّي أَحْتَرِمُ نَفْسِي بِعُمُقٍ»^{۱۸} (همان: ۱۰).

در متن فوق شخصیت زن رمان قصددارد تمام حقایق مربوط به زندگی زناشویی خویش را بازگو کند؛ حتی آن دسته از حقایقی را که بهای سنگینی برای او در پی دارند و با جان و دل تمام این عواقب را به جان می‌خورد تا این‌گونه تصویری از یک زن خودقربانگر را برای مخاطب تداعی کرده باشد.

یا آنجا که او با نادیده‌گرفتن نیازهایش و برآورده ساختن تمامی نیازهای دخترکش لمی، از درد ناشی از فقدان پدر در وجود دخترکش می‌کاهد و خود را قربانی می‌کند؛ چیزی که فراتر از توان اوست. از متن فوق می‌توان دریافت که او طلاق‌گرفتن از همسر سابق خود را نوعی خودخواهی قلمداد می‌کند؛ لذا می‌کوشد از طریق عدم ازدواج با معشوق خویش (تاجر مصری)، خود را قربانی نماید و از احساس گناه ناشی از خودخواهی خود بکاهد: «وَهَمَسْتُ لَهَا بِحَجَلٍ أَنَّ الْمَامَا مُسَافِرَةٌ لِتَلْتَقِي مَعَ الْبَابَا فِي دَيْرٍ بَعِيدٍ بِسَبَبِ دَعْوَى الطَّلَاقِ، كَانَتْ صَغِيرَتِي دَافِنَةً طَرِيقَةَ حَلْوَةٍ حَلَاوَةٌ أَعْجَزَ عَنْ وَصْفِهَا، وَمَرَّ خَاطِرٌ سَرِيعٌ بِذِهْنِي وَأَنَا أَتَسَاءَلُ: أَيْ عَقْلٌ أَلَا تَذُوبُ كُلُّ الْأَحْقَادِ وَالْخِلَافَاتِ وَالْمَهَاتَرَاتِ أَمَامَ هَذَا الْمَلَاكِ الصَّغِيرِ الرَّائِعِ، الَّذِي أَشْعُرُ وَأَنَا أَضْمُهُ إِلَى صَدْرِي أَنْ الْعَالَمَ يَغِيبُ وَيَتَقَلَّصُ وَيَتَرَجَعُ، لِتَخْلُقَنِي رَوْعَةُ الطُّفُولَةِ نَقِيَّةً صَافِيَّةً مِنْ جَدِيدٍ»^{۱۹} (همان: ۲۷).

بخش فوق، ترسیم‌گر تابلویی بی‌نظیر از صحنه‌ای بسیار عاطفی است؛ زیرا مادر، دخترش را صمیمانه به آغوش می‌کشد و خرسندانه باوردارد که در برابر دختر دوست‌داشتنی‌اش حاضر است تمام کینه‌ها و اختلافات گذشته را کنار گذارد و همچون کودکی معصوم دوباره متولد شود.

در جای دیگری از رمان که مربوط به لحظه‌ی دیدار مادر و دختر است، عذاب وجدان مادر و چاره‌جویی‌های وی برای جبران ضایعه‌ی کمبود عاطفه‌ی فرزند به خوبی نمایان است: «تَغْمَرُنِي سَعَادَةٌ حَادَّةٌ رَائِعَةٌ كَأَنِّي سَأَلْتِي صَغِيرَتِي بَعْدَ غِيَابِ طَوِيلٍ، وَأَسْتَلِمُ الصَّغِيرَةَ مِنَ الْوَسِيطِ عَمِّي أَوْ ابْنَتِهِ أَوْ زَوْجَتِهِ، وَفِي أَغْلَبِ الْأَحْيَانِ تَكُونُ مُرَهَقَةً، مُتَعَبَةً أَوْ نَائِمَةً أَوْ مُهْتَاجَةً أَوْ قَلِقَةً، مَا أَصْعَبَ هَذِهِ الْمَشَاعِرُ عَلَى نَفْسِ طِفْلَةٍ صَغِيرَةٍ لَمْ تَتَجَاوَزْ ثَلَاثَةَ السَّنَوَاتِ»^{۲۰} (همان: ۲۴).

متن فوق، صحنه‌ی انتظار مادر برای تحویل لمی از دست واسطه‌ها و ملاقات او را ترسیم می‌کند. وی از مشاهده‌ی نگرانی‌های فرزند سه‌ساله‌ی خود احساس عذاب وجدان بسیار می‌کند. مادر سرسختانه می‌کوشد تمامی نیازهای دخترکش را برآورده نماید؛ به طوری که در صحنه‌ای که به فروختن حلقه‌ی انگشتری و دست‌کشیدن از تمامی نیازهای مادی و معنوی خود به سبب ارضای تمامی نیازهای فرزندش مربوط می‌شود، رنج فرزند از فقدان پدر و کمبود مهر و عاطفه‌ی او، حساسیت بالای مادر را به همراه دارد:

«تَسَأَلْنِي لِمِي فِعْجَاءً: أَيْنَ خَاتَمُكَ يَا مَامَا؟»

-أَضْحَكُ- ماذا لو أَحْبَبْتُهَا أَنِّي بَعْتُهُ

لَكِنِّي أَقُولُ: لَقَدْ ضَاعَ يَا لَمِي.

وَتَسَاءَلُ بِبِرَاءَةٍ: وَكَيْفَ ضَاعَ؟

-أَظُنُّ أَنَّهُ ضَاعَ وَأَنَا أَغْسِلُ الثِّيَابَ، بِالتَّأَكِيدِ وَقَعَ مِن يَدِي وَضَاعَ»^{۲۱} (همان: ۹۱)

در گفتگوی بالا، دختر سراغ انگشتی را از مادرش می‌گیرد؛ اما مادر علت واقعی فقدان انگشت را کتمان کرده و ادعا می‌کند که آن را گم کرده است تا مبادا دخترش از راز ماجرای فروش انگشتی به منظور تهیه‌ی برخی از مایحتاج فرزندش باخبر شود. در جای دیگری از رمان، شخصیت زن رمان به شیوه‌ی مونولوگ برخی از نیازهای دخترش و آرزوهای قلبی خویش را برای برآورده‌ساختن آنها بیان می‌کند:

«تَسَأَلُنِي: مَتَى سَنَشْتَرِي ثِيَابَ الْعِيدِ؟

أَغْضُ وَأَنَا أُحِبُّ: قَرِيبًا يَا لَمِي»

«أَقْسِمُ لِعَيْنَيْهَا الرَّائِعَتَيْنِ أَنِّي سَأَشْتَرِي لَهَا كُلَّ مَا طَلَبْتَهُ، وَأَتَمَنِّي لَوْ يَكْفِي رَاتِبِي لِأَغْرَاضِ الْعِيدِ،

أَظُنُّهُ يَكْفِي بِبِرَاءٍ حِذَاءِ وَفُسْتَانٍ، أَمَا اللَّعْبَةُ فَاتَمَنِّي لَوْ تَسَاهَا قَلِيلًا»^{۲۲} (همان: ۹۳-۹۲).

متن فوق گویای اوج خودقربانگری شخصیت زن رمان است؛ زیرا وی آرزو می‌کند با تمام حقوق خود بتواند از پس بهای خواسته‌های دخترش برآید یا حداقل برخی از آنها را برای مدتی کوتاه فراموش کند تا در اولین فرصت بتواند بقیه‌ی خواسته‌هایش را محقق سازد.

در بخش دیگری از رمان، طرحواره‌ی ایثار به‌شکل دیگری جلوه می‌نماید؛ آنجا که شخصیت زن رمان روی احساسات خویش پا می‌گذارد: «وَلَكِنْ، أَلَا يَجِبُ أَنْ أُصَحِّي فِي سَبِيلِ ابْنَتِي؟ وَالْحُبُّ الْمُحَرَّمُ الَّذِي تَفَجَّرَ فِي دَاخِلِي رَغْمَ كُلِّ الْمُحَرَّمَاتِ ماذا أَفَعَلُ بِهِ، أَوْدُ لِأَخْتَفَهُ كَمَا نَحْنِقُ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً جَمِيلَةً فِي حَيَاتِنَا»^{۲۳} (همان: ۶۷) در این بخش که بارزترین نمونه‌ی خودقربانگری شخصیت زن رمان به شمار می‌رود، مادر لمی برای آنکه در کنار یگانه فرزند خویش بماند، از عشق تاجر مصری به خود چشم پوشی می‌کند تا مبادا از رهگذر این پیوند از احساس خود به دخترش لمی کاسته شود؛ موضوعی که به ندرت در میان زنان مشاهده می‌شود؛ زیرا زنان چنین ماجراجویی‌های عاشقانه‌ای را نسبت به چیزهای دیگر ترجیح می‌دهند؛ اما در اینجا وجود طرحواره‌ی ایثار مانع از آن می‌شود که مادر لمی به‌سمت مرد مورد علاقه‌اش، متمایل شود و همه چیز را به حالت معلق باقی می‌گذارد.

«وَلَمْ أَسْتَطِعْ أَبَدًا أَنْ أَحُلَّ الصَّرَاعُ وَفَجَاءَ أَحْسَسْتُ أَنَّ اللامبالاةَ هُمَا الْحُلُّ الْأَنْسَبُ فَلْتَسْتَمِرْ بِهَذَا

الشَّكْلِ لَا طَلَّاقَ وَلَا عَوْدَةَ، وَتَذَكَّرْتُ كَمْ إِحْتَرَقَ قَلْبِي طَوَالَ هَذِهِ السَّنَوَاتِ»^{۲۴} (همان: ۶۷).

در متن مذکور مادر بر سر دو راهی طلاق گرفتن و ادامه‌ی زندگی با همسرش دچار تردیدهای فراوان می‌شود. مادر پس از آنکه توسل به طحاره‌ی ایثار برای رهایی از دردهای ناشی از یک پیوند زناشویی ناموفق را بی‌فایده می‌بیند، با در پیش گرفتن بی‌خیالی، کمی از دردهای این اوضاع آسناک رها می‌شود.

طحاره‌ی انتقادگری افراطی

افرادی که طحاره‌ی انتقادگری افراطی دارند، از همه چیز خرده می‌گیرند و نسبت به خودشان و دیگران بیش از حد عیب‌جویی کرده و با کمال گرایی درصدد ساختن مدینه‌ی فاضله‌ای برای خود هستند. در این رمان، هنگامی که شخصیت اصلی رمان با درخواست مادر دوستش مبنی بر منصرف کردن فرزندش از راهب‌شدن مواجه می‌شود، از این تعارض کرداری در میان مردم متعجب شده و راهی برای گفتگو با آنها نمی‌یابد: «وَجَدْتَنِي أُجِيبُهَا: وَلَكِنْ أَلَسْتَ أَنْتِ مَنْ شَبَّعْتَهَا بِهَذِهِ الْأَفْكَارِ مُنْذُ صِغَرِهَا، أَلَمْ تُشَجِّعْهَا عَلَى الصِّيَامِ وَالتَّدْيِينِ، وَكُنْتَ تَسْحَبِينَهَا إِلَى الدَّيْرِ مَعَكَ. وَلَمْ تَرَكِينِي أَكْمَلُ، صَرَخْتَ فَاقْدَةَ الصَّبْرِ، أَجَلٌ وَلَكِنْ لَا أُرِيدُهَا أَنْ تَكُونَ رَاهِبَةً. وَعَرَفْتُ أَنَّ إِمْكَانِيَةَ الْجَوَارِ مُسْتَحِيلَةٌ مَعَ الْوَالِدَةِ صَدِيقَتِي، وَكُنْتُ أَسْأَلُ بِدَهْشَةٍ: أَيَّةُ قِيمٍ يُؤْمِنُ بِهَا الْأَهْلُ إِذَنْ»^{۲۵} (بیطار، لاتا: ۸۴).

در متن فوق، شخصیت زن رمان از گفتگو با مادر دوستش به دلیل انتقاد ناپذیری خودداری می‌کند و متحیرانه با خود درباره‌ی ارزش‌های فراموش‌شده‌ی جامعه به گفتگو می‌نشیند. وی در جای دیگری از رمان بر سنت‌های جامعه می‌تازد و با ماجراجویی‌های خویش در پی تغییردادن آن هاست: «كُنْتُ أَسْأَلُ أُمِّي الْمْتَزِنَةَ الْمُتَّفَقَةَ الذَّكِيَّةَ، لِمَاذَا تَقَالِيدُنَا وَعَادَاتُنَا ظَالِمَةٌ فِي بَعْضِ جَوَانِبِهَا، خَاصَّةً لِلْمَرَأَةِ، وَكَانَتْ أُمِّي تُجِيبُنِي بِذَكَاءٍ أَنَّ الْمُجْتَمَعَ سَيَنْطَوِّرُ...، وَكُنْتُ أَسْأَلُ بِقَلْبِي يَتَزَايَدُ رَغَمَ أَجْوَابَةِ الْحَكِيمَةِ:

-متی یا اُمّی؟

وَنَحْنُ يَا أُمِّي لِمَاذَا لَا نُسَاهِمُ فِي النَّطْوْرِ»^{۲۶} (همان: ۹-۸).

در متن فوق نویسنده به شیوه‌ی فلش بک گفتگوی میان شخصیت زن رمان و مادرش درباره‌ی برخی از سنت‌های اشتباه موجود در جامعه را یادآوری می‌کند. متن یادشده گویای روحیه‌ی بسیار عیب‌جویانه‌ی شخصیت زن رمان است که از همان کودکی مخالف برخی از تقالید حاکم بر جامعه است.

در بخشی دیگر، آنجا که پیوسته در پی تغییر دادن سنت‌های جامعه مانند نقاب زدن و غیره است، سکوت در برابر آداب ظالمانه را حماقت قلمداد می‌کند: «لَقَدْ وَصَلْتُ إِلَى مَرَحَلَةٍ، وَجَدْتُ أَنَّهُ مِنَ السَّخْفِ أَنْ نَسُكْتَ، أَنْ نَحْجَلَ مِنَ الاعْتِرَافِ، وَلِمَاذَا يَكْذِبُ النَّاسُ وَيُتَأَفَّقُونَ، وَيَدْعُونَ صِفَاتٍ لَيْسَتْ فِيهِمْ، وَكُلُّ وَاجِدٍ يَعْرِفُ بِأَعْمَاقِهِ حَقِيقَتَهُ وَحَقِيقَةَ جَارِهِ وَصَدِيقِهِ، وَمَا مَعْنَى اسْتِمْرَارِ الْحَفَلَةِ التَّنَكُّرِيَّةِ، أَيُّ سَخْفٍ هَذَا وَأَيُّ تَضَلُّلٍ لِلْحَقِيقَةِ»^{۲۷} (همان: ۹)

در متن فوق، نویسنده با طرح برخی از آداب منسوخ و بسیار غیرمنصفانه، عیب‌جویی‌های قهرمان داستان را به طرز بارزی جلوه‌گر می‌سازد؛ زیرا قهرمان داستان سکوت در برابر عادات پیشینیان را بر نمی‌تابد و افراد ساکت در برابر این قضایا را احمق می‌شمارد.

طرحواره‌ی فرمان‌پذیری

طرحواره‌ی فرمان‌پذیری در این رمان مربوط به صحنه‌ای است که شخصیت زن رمان کاملاً اختیار خود را به دخترش سپرده و کاملاً مطابق میل او رفتار می‌نماید؛ تا جایی که از دخترکش بت می‌سازد و در برابرش تعظیم می‌نماید: «أَتَنَاوَلُ غَدَائِي وَحِيدَةً كَالْعَادَةِ ثُمَّ أُسَارِعُ إِلَى الصَّغِيرَةِ أَضْمُهَا إِلَى صَدْرِي، وَاسْتَمْتَعُ بِثَرْتِهَا، وَطَلَبُهَا الْوَحِيدُ أَنْ أَحْكِي لَهَا حِكَايَةً... وَاخْتَلَقُ مِنْ خَيَالِي قِصَصَ وَقِصَصَ وَدَوَّمًا تَتَطَلَّبُ الصَّغِيرَةُ الْمَزِيدَ مِنَ الْحِكَايَاتِ، حَتَّى أَقُولُ لَهَا لَقَدْ إِنْتَهَى الْكَلَامُ فَتَرْجُونِي قَائِلَةً، أَرْجوكِ أَحْكِي أَيْضًا... فَأَقُولُ لَهَا حَسَنًا... ثُمَّ تَطَلَّبُ مِنِّي أَنْ تَلْعَبَ قَلِيلًا بِالْمَاءِ فَأَسْمَحُ لَهَا بَعْدَ أَنْ أَلْبَسَهَا مِرْبَلَةً زُرْقَاءَ مِنَ النَّايِلُونِ وَتَقِفُ فَوْقَ كُرْسِيِّهَا الْخَشْبِيِّ الصَّغِيرِ، تَمَلُّا وَعَائًا بِبَلَسْتِكِيَا كَبِيرًا بِالْمَاءِ، وَتَعْرِقُ فِيهِ الْمَلَاعِقَ وَالسُّوكَ، وَالْفَنَاجِينَ، وَيَبْدَأُ خَيَالُهَا يَنْسِجُ حِكَايَاتٍ حُلُوةً يَعَجُزُ عَنْهَا الْكِبَارُ»^{۲۸} (بیطار، لاتا: ۱۶).

در متن بالا، شخصیت زن رمان همچون غلامی حلقه به گوش، تمامی خواسته‌های دخترش را اجرا می‌کند و علی‌رغم افزایش این خواسته‌ها، هیچ‌گاه احساس ملالت نمی‌کند. در بخش دیگری از رمان، مادر برای تأمین نیازهای لمی حلقه‌ی انگشتری‌اش را می‌فروشد: «أَقْسِمُ لِعَيْنَيْهَا الرَّائِعَتَيْنِ أَنِّي سَأَسْتَرِي لَهَا كُلَّ مَا طَلَبَتْهُ، وَأَتَمَّنِّي لَوْ يَكْفِي رَاتِبِي لِأَغْرَاضِ الْعِيدِ، أَظُنُّهُ يَكْفِي بِشِرَاءِ حِذَاءٍ وَفُسْتَانٍ، أَمَا اللَّعْبَةُ فَاتَمَّنِّي لَوْ تَسَاهَا قَلِيلًا»^{۲۹} (همان: ۹۳).

در نمونه‌ی فوق، که طرحواره‌ی فرمان‌پذیری به صورت بارزی نمود دارد، مادر برای تأمین خواسته‌های دخترش حتی از ارزشمندترین دارایی خویش برای خشنودساختن او می‌گذرد. او قسم یاد می‌کند که تمام خواسته‌های لمی را برای او خواهد خرید و آرزو می‌کند حقوق ناچیز ماهیانه‌اش کفاف خریدهایش را داشته‌باشد؛ همچنین عاجزانه آرزو می‌کند در صورتی که از پس

خریدن آنها برنیاید، دخترش برای مدتی کوتاه عروسک را فراموش کند تا در موعدی دیگر آن را برای او فراهم کند. بروز چنین حالت‌هایی از مادر بیانگر فنای او در طرحواره‌ی فرمان‌پذیری است؛ زیرا وی نیازهای خود را به کلی فراموش کرده و در پی پاسخگویی به نیازهای دخترش است.

نتیجه‌گیری

شخصیت زن مطلقه‌ی رمان «یومیات مطلقه»، فردی منفعل است که تقریباً تا آخر داستان صفت ایستایی در او حفظ می‌شود. نادیده‌گرفته‌شدن شخصیت زن رمان از جانب خانواده در دوران کودکی، مهم‌ترین علتی است که طرحواره‌های حوزه‌ی دوم، یعنی «عملکرد و خودگردانی مختل» را در وی برجسته می‌کند. یکی از محورهای این حوزه، «وابستگی و بی‌کفایتی» است. شخصیت زن داستان که در کودکی با عدم حمایت خانواده‌ی بی‌مهرش مواجه شده، با توسل به ساختار دو پاره‌سازی، به قطب مخالف، یعنی مرد غریبه، وابسته می‌شود و درگیر رابطه‌ی عاشقانه‌ی دیگری می‌شود که این امر بیانگر ابتلای وی به طرحواره‌ی محرومیت هیجانی و نقص نیز می‌باشد.

خاستگاه ظهور طرحواره‌های غیرشرطی یادشده در شخصیت زن رمان به مواردی همچون برآورده‌نشدن نیازهای شخصیت زن رمان به محبت، پذیرش، راهنمایی درست در زندگی و تربیت باثبات مربوط است. تحقیر و محرومیت از محبت در کودکی این زن به وضوح به چشم می‌خورد. شخصیت زن رمان راه عبور از طرحواره‌های غیرشرطی خود را کاربست طرحواره‌ی شرطی اطاعت یافته است. این زن اگرچه به صورت موقت تسلیم این طرحواره شده؛ اما اتفاقات ناگوار بعدی زندگی او را ناگزیر به مقابله با طرحواره‌هایش کرده است. ابتدا سبک مقابله‌ای تسلیم را اتخاذ کرده و با نامیدشدن از راهکار اتخاذشده به سبک مقابله‌ای جبران، یعنی شروع رابطه‌ی عاطفی جدید با مرد غریبه روی آورده است. در پایان، نگارندگان موضوعاتی را برای پژوهشگران علاقمند به این حوزه به منظور انجام پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌کنند:

۱- بررسی طرحواره‌های فعال در قهرمان رمان «یومیات مطلقه».

۲- تحلیل روانشناختی شخصیت زن مطلقه از دیدگاه زیگموند فروید.

پی‌نوشت‌ها

1. Sigmund Freud
2. Gradiva

3. Bachelor
4. Bellman Noel
5. Jeffrey Young
6. Sixo
7. Allport
8. Kant
9. Aaron Beck
10. CBT
11. Roland Barthes

۱۲. جوشش کینه را آزمودم، ولی سرسختانه مقاومت کردم که به میدانی برای جولان دادنش تبدیل نشوم، بردگی‌اش را نپذیرفتم.

۱۳. کریسمس با رنج سپری شد، سخت‌ترین رنجی که در زندگی ام متحمل شدم، از درون شکسته بودم، پوست صورتم دچار خفگی شده بود و دچار حساسیت عجیبی شد، دانه‌های قرمز کوچکی چهره‌ام را پوشاند و دانستم این دانه‌ها به دلیل شرایط روحی ام به وجود آمده‌اند.

۱۴. هنگامی که ناگهان مرا مورد خطاب قرار داد، غرق در سبک نگارش زینی برکات بودم در حالی که می‌پرسید: دوشیزه خانم غرق در مطالعه است آیا به من افتخار نمی‌دهد تا برایش خدمتی انجام دهم؟ با سردی به وی نگریستم، دوست داشتم به او بگویم خواهش می‌کنم مرا به حال خود رها کن ولی گفتم: نه، ممنون.

۱۵. ناگهان از جا پرید، در حالی که گویا چیز مهمی را کشف کرده باشد به من گفت: در چشمانت تجربه می‌بینم، این درست همان کلمه‌ای بود که به دنبالش بودم. از این طرز بیان خوشم آمد ولی تظاهر کردم نظرش برایم اهمیتی ندارد.

۱۶. لمی ناگهان پرسید: مامان انگشترت کجاست؟ خندیدم: چه اتفاقی می‌افتد اگر به او بگویم آن را فروختم، ولی به او گفتم: گم شده است لمی.

۱۷. من خرسندم از این که پلی باشم که بسیاری از رویم عبور کنند و با اعترافات بی‌محابایم آنان را برانگیزم.

۱۸. من با اعتماد به نفس و شجاعت خواهم ایستاد تا نقاب را از چهره‌ها بردارم و هر آن چه نباید گفته شود را خواهم گفت. این نخستین باری است که عمیقاً برای خودم ارزش قائلم.

۱۹. آهسته با خجالت به او گفتم: مامان به سفر می‌رود تا برای طلاق گرفتن با پاپ در دیری در دوردست ملاقات کند، کودک دلبندم، خونگرم، شاداب و شیرین به سان شیرینی ای بود که از توصیف آن عاجزم. به سرعت فکری از خاطرم گذشت در حالی که از خودم می‌پرسیدم: آیا عاقلانه است که تمامی کینه‌ها و کدورت‌ها به خاطر این فرشته کوچک دلربا به بوته فراموشی سپرده شوند؟ در حالی که او را به آغوش می‌فشارم، احساس می‌کنم جهان ناپدید و کوچک می‌شود و عقب نشینی می‌کنم تا جذابیت کودکی ام را از نو بیافریند.

۲۰. مالا مال از حس خوشبختی می‌شوم، گویا دلبندم را پس از مدتی طولانی خواهم دید. دخترکم را از واسطه (عمویم، دخترش یا همسرش) تحویل می‌گیرم. بیشتر اوقات دلبندم خسته، خواب‌آلود، پریشان و نگران است. این احساسات برای کودک کمتر از سه سال چقدر سخت هستند.

۲۱. لمی ناگهان پرسید: مامان انگشترت کجاست؟ خندیدم: اگر بگویم آن را فروختم چه اتفاقی می‌افتد؟ ولی گفتم: گم شده است عزیزم. معصومانه پرسید: چطور گم شد؟! گمان می‌کنم هنگام شستن لباس‌ها گم شده است، مطمئناً از دستم افتاده و گم شده است.

۲۲. از من پرسید: کی لباس عید بخریم؟ با غصه به او پاسخ می‌دهم: به زودی لمی. به چشمان زیبایش سوگند می‌خورم، هر آن چه را که بخواهد برایش می‌خرم و آرزو می‌کنم حقوقم برای خریدن وسایل عید کافی باشد، گمان می‌کنم برای خرید کفش و پیراهن کافی باشد؛ اما کاش برای مدتی عروسک را فراموش کند.

۲۳. اما آیا نباید این عشق را به خاطر دخترم قربانی کنم؟ عشق حرامی که علی رغم حرام بودنش در درونم زبانه کشیده را چه کار کنم؟ میل دارم آن را خفه کنم همان گونه که چیزهای بسیار و زیبایی را در زندگی مان خفه می‌کنیم.

۲۴. نتوانستم به این کشمکش خاتمه دهم و ناگهان احساس کردم بی‌خیالی، راه حل مناسب‌تر است. می‌گذارم به همین منوال سپری شود، نه طلاق می‌گیرم و نه به زندگی با همسرم باز می‌گردم. به یاد آوردم در این سال‌ها چه بسیار قلبم آتش گرفته است.

۲۵. در پاسخش گفتم: ولی آیا این تو نبود که از کودکی او را با این اندیشه‌ها می‌پروراندی؟ آیا این تو نبود که او را به روزه و دینداری تشویق می‌کردی؟ با خودت او را به دیر نمی‌پردی؟ نگذاشت سختم را کامل کنم، در حالی که صبر از کف داده بود، فریاد کشید: بله ولی نمی‌خواهم که او راهبه شود. دانستم که گفتگو با مادر دوستم غیر ممکن است و با شگفتی از خود می‌پرسیدم: به راستی پس مردم این جا به چه ارزش‌هایی اعتقاد دارند!

۲۶. از مادر با فرهنگ، متعهد و باهوشم می‌پرسیدم: چرا سنت‌های ما در برخی جنبه‌ها، به ویژه در مورد زنان ظالمانه هستند؟ و مادرم با زیرکی پاسخ می‌داد: که جامعه پیشرفت خواهد کرد و من با نگرانی فزاینده‌ای علی رغم پاسخ‌های حکیمانه مادرم می‌پرسیدم: دیگر کی مادرم؟.... و چرا ما در این تغییر نقشی نداشته باشیم؟.

۲۷. به مرحله‌ای رسیدم که سکوت کردن را حماقت می‌دانم، نباید از اعتراف کردن خجالت بکشیم، چرا مردم دروغ می‌گویند و دوگانه رفتار می‌کنند؟ و ادعای ویژگی‌هایی را دارند که در وجودشان نیست؟ در حالی که هر کسی در درونش از حقیقت خویش، همسایه و دوستش آگاه است و ادامه این جشن بال ماسکه (نقاب دروغین) چه معنایی دارد؟ چه حماقتی و چه پوشاندن حقیقتی!

۲۸. طبق معمول به تنهایی نهارم را می‌خورم، سپس به سرعت به سمت کودک خردسالم می‌روم و او را در آغوش می‌فشارم و از یاوه گویی‌هایش به وجد می‌آیم. تنها خواسته‌اش این است که برایش قصه‌ای تعریف کنم و از خیالم قصه‌هایی می‌سازم و همیشه دلبندم داستان‌های بیشتری می‌خواهد برایش بگویم سخن به پایان رسیده، پس از من خواهش می‌کند در حالی که می‌گوید: خواهش می‌کنم باز هم برایم داستان تعریف کن و به وی می‌گویم: باشد... سپس از من درخواست می‌کند که کمی آب بازی کند؛ پس از این که پیش بند آبی اش را تنش کردم به او اجازه می‌دهم روی صندلی چوبی کوچکش بایستد، ظرف پلاستیکی بزرگی را پر از آب می‌کند و در آن قاشق‌ها، چنگال‌ها و فنجان‌ها را غرق می‌سازد و خیالش شروع به ساختن داستان‌های شیرینی می‌کند که بزرگ‌ترها از درک آن عاجزند.

به چشمان زیبایش سوگند می‌خورم، هر آن چه را که بخواهد برایش می‌خرم و آرزو می‌کنم حقوقم برای خریدن وسایل عید کافی باشد، گمان می‌کنم برای خرید کفش و پیراهن کافی باشد؛ اما کاش برای مدتی عروسک را فراموش کند.

منابع و مأخذ

- آرتز، آرنورد و جیکوب، گیتا، (۱۴۰۱)، تکنیک‌های طرحواره‌درمانی (الگوی مبتنی بر ذهنیت)، مترجم: حامد برآبادی، چاپ پنجم، تهران: اسبار.
- ایوتادیه، ژان، (۱۳۹۰)، نقد ادبی در قرن بیستم، مترجم: مهشید نو نهالی، چاپ دوم، تهران: نیلوفر.
- بلاوی، رسول، (۱۳۹۶)، تشکیل البناء السردی فی قصیده «عصا الخرنوب» للشاعر حبيب السامر، ادب عربی، (۱)، ۹۳-۱۱۱. DOI: <https://doi.org/10.22059/jalil.2017.202256.611431>
- بیطار، هیفاء، (لاتا)، یومیات مطلقه، لبنان: الدار العربية للعلوم ناشرون.
- شمیسا، سیروس، (۱۳۸۸)، نقد ادبی، ویرایش دوم، چاپ سوم، تهران: میترا.
- شولتز، وان. پی و شولتز، سیدنی ال. (بی‌تا). نظریه‌های شخصیت، مترجم: علی پور رجب میان‌دوآب، تهران: روان.
- صفاری نیا، مجید، (۱۳۹۷)، نظریه‌های شخصیت (ویژه کارشناسی ارشد روان‌شناسی)، تهران: دانشگاه پیام نور.
- عباس، فیصل، (۱۹۹۶)، التحليل النفسي والاتجاهات الفرویدية، بیروت: دارالفکر العربی.
- غیاثی، محمد تقی، (۱۳۸۲)، نقد روان‌شناختی متن ادبی، تهران: نگاه.
- فری، مایکل، (۱۳۹۳)، شناخت درمانی گروهی، مترجمان: علی صاحبی و همکاران، تهران: سایه سخن.
- فضل، صلاح (۲۰۰۲)، مناهج النقد المعاصر ومصطلحاته، قاهره: میریت.
- قهاری، شهربانو، (۱۳۹۶)، تغییر طرحواره‌ها، تهران: رشد.
- گنجی، حمزه، (۱۳۹۱)، روان‌شناسی عمومی، چاپ پنجاه و هفتم، تهران: ساوالان.
- لاج، دیوید، و همکاران، (۱۳۸۹)، نظریه‌های رمان (از رئالیسم تا پسا مدرنیسم)، مترجم: حسین پاینده، چاپ دوم، تهران: نیلوفر.
- ماما، دحمانی، محمد، بالغالم و مصطفی، لکحل (۲۰۱۶)، المخططات المعرفية اللاتوافقية المبكرة عند جيفرى يونغ، مجلة رفوف (مخبر المخطوطات الجزائرية في افريقيا جامعه ادار)، العدد العاشر، ۳۱۸-۲۸۴.
- وارد، گلن، (۱۳۸۹)، پست مدرنیسم، مترجمان: قادر فخر رنجبری و ابوذکر کرمی، چاپ سوم، تهران: ماهی.
- هیث، جیلیان و استارتاپ، هلن، (۱۴۰۱)، روش‌های خلاقانه طرحواره‌درمانی (پیشرفت‌ها و نوآوری در کار بالینی)، مترجمان: حمید بهرامی زاده و همکاران، تهران: دانژ.
- یانگ، جفری و کلوکسکو، ژانت، (۱۳۹۵)، زندگی خود را دوباره بیافرینید (برنامه کاربردی برای پایان بخشیدن به رفتارهای منفی و بازیابی احساسی خارق العاده)، مترجم: ساره حسینی عطار، مشهد: شمشاد.

یانگ، جفری؛ کلوسکو، ژانت و ویشار، مارجوری، (۱۳۹۳). طرحواره‌ی درمانی (راهنمای کاربردی برای متخصصان بالینی)، مترجمان: حسن حمید پور و زهرا اندوز، تهران: ارجمند.

دراسة مخططات جفري يانغ الشرطية عن البطلة في رواية "يوميات مطلقة" للكاتبة هيفاء بيطار

نفسية دلقندي^١

بلاسم محسني^٢

المُلخَص

يعتبر المخطّط في مجال التطوير المعرفي بمثابة قالب يتمّ تشكيله بناءً على الواقع أو الخبرة لمساعدة الأشخاص على شرح تجربتهم. المخطّطات هي بنية تتشكل في السنوات الأولى من حياة الإنسان بناءً على تجربة الشخص وبيئته. لقد تمكنت بيطار من ترسيم ردود الفعل التحليلية النفسية للشخصية النسائية في روايتها «يوميات مطلقة» بدقة متناهية. تشرح طريقة التطرّق هذه للشخصية ضرورة إجراء البحوث ذات التّهج النفسي. يهدف البحث الحالي الذي أجري بأسلوب تحليل المضمون وفق نظرية العلاج بالمخطّط لجفري يانغ إلى الكشف عن أسباب تشكّل مخطّطات أولية غير متوافقة في ظلّ وجود الشخصية الأثوية في هذه الرواية، وتدرس استراتيجيات خروجها من هذا المخطّط. وتشير نتائج البحث إلى أنّ: عدم توفّر التماذج الفعّالة قد وفّر أرضية مناسبة لنشوء مخطّطات أولية غير متوافقة في نفسية الشخصية المذكورة. إنّ بأس هذه الشخصية وعجزها أمام المخطّطات غير المشروطة للحرمان العاطفي وسوء المعاملة والتبعية، والتي تعود أصولها إلى: عدم وجود دعم الوالدين في حالات الأزمات العاطفية، ولوم الوالدين وعدوانية الزوجة السابقة، والخضوع للرقابة الأبوية، قد سببت له الجوء إلى المخطّطين الشرطيين الإطاعة والتضحية. لقد تحوّلت هذه الشخصية أخيراً إلى أسلوب التعويض الشّديد لمواجهة مخطّطاته غير مشروطة.

الكلمات الدلّيلية: جفري يانغ، المخطّطات الشرطية، هيفاء بيطار، «يوميات مطلقة».

^١ خريجة ماجستير في فرع الترجمة في اللغة العربية، جامعة الفردوسي، مشهد، إيران.

^٢ أستاذ مساعد بقسم اللغة العربية وآدابها، كلية الدكتور علي شريعتي للآداب والعلوم الإنسانية، جامعة الفردوسي، مشهد، إيران.